

מטרות: מה משמעות חג ט"ו בשבט ביהדות? מהו הקשר בין ט"ו בשבט למעשרות? איך כל זה מתחבר להקבלה בין אדם לעץ. ואיך כל זה קשור לפרשת השבוע ובה סיפור יציאת מצרים.

פתיחה: המורה תכתוב על הלוח את המשפט: כי האדם עץ השדה. איזה חג מתקרב? ט"ו בשבט. מה הוא החג הזה?

1. מדוע צריך לחגוג לאילנות יומולדת? מה כל כך חשוב בעצים?

התלמידים והמורה יערכו דיון הנוגע לשימושי העץ. אפשר לשחק תו קו (מיטה, בית, ספר, פירות, צל, חמצן)

2. מה המקור ביהדות לחג ט"ו בשבט?

המקור הראשון שבו מוזכר ט"ו בשבט הוא המשנה.

"ארבעה ראשי שנים הם.

באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים.

באחד באילול ראש השנה למעשר בהמה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים, באחד בתשרי.

באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמטין וליובלות, לנטיעה ולירקות.

באחד בשבט, ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי. בית הלל אומרים, בחמשה עשר בו."

– מסכת ראש השנה א, א

רש"י מנמק את המועד שנבחר לראש השנה לאילן: "שכבר עבר רוב ימות הגשמים, שהוא זמן רביעה, ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטים מעתה", כלומר זו תחילת השנה החקלאית הטבעית של האילן. מכאן שכל הפירות שחנטו[1] אחרי ט"ו בשבט נחשבים כפרי של השנה החדשה. למרות שכל ראשי השנים האחרים חלים בראש חודש, הרי כמרבית המקרים שבהם יש ויכוח בין בית הלל לבית שמאי, נקבעה ההלכה כבית הלל.

חג ט"ו בשבט ביהדות נקשר לעונה החלקאית בארץ ישראל. בתאריך זה בארץ ישראל, כבר הבשילו פירות האילן הראשונים לשנה זו. את הפירות הראשונים צונו בני ישראל לעשר. מה הם מעשרות?

מעשר ראשון הוא תרומה של עשירית מהיבול לשבט לוווי שלא היה לו נחלה בארץ ישראל ועבודתו היתה לשרת את בני ישראל ואת ה' בבית המקדש. זו היתה משכורתם.

פעם בשלוש שנים היו בני ישראל צריכים גם לתת מעשר עני ואז אחרי הפרשה הראשונה, נותנית עוד עשירית מהיבול לעניים.

המעשר שמעניין אותנו בנוגע לט"ו בשבט הוא מעשר שני:

פרק י"ד

כב. עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זְרַעַךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שְׁנֵה שְׁנָה:

כג. וְאֶכְלָתָּ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֶשֶׂר דְּגָנְךָ תִּירְשָׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאֲנֶךָ לִמְעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים:

כד. וְכִי יִרְבֶּה מִמֶּךָ הַדָּרָךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֲתוֹ כִּי יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוֹם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יִבְרַךְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

כה. וְנִתְמַתָּה בַּכֶּסֶף וּבַצֶּדֶק הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בוֹ:

כו. וְנִתְמַתָּה הַכֶּסֶף בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאָוֶה נִפְשָׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאֵן וּבַיִּין וּבַשֶּׂכֶר וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְהָ נַפְשָׁךָ וְאֶכְלָתָּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה

אֱלֹהֵיךָ וְשִׁמְחֵת אֶתָּה וּבִיתְךָ:
כֹּז. וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ לֹא תַעֲזֹבֵנוּ כִּי אֵין לֹו חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ:
כח. מִקְצֵה | שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתְךָ בְּשָׁנָה הַהִיא וְהַנְּחֵת בְּשַׁעֲרֵיךָ:
כט. וּבֵא הַלְוֵי כִּי אֵין לֹו חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיָּתוּם וְהָאֱלֵמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ וְאֶכְלוּ וְשִׂבְעוּ לְמַעַן יִבְרַכְךָ יְהוָה
אֱלֹהֵיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:

בתורה בספר דברים מצווה ה' אותנו לקחת עשירית מכל פירות עמלינו, 10 אחוז, בשבילכם, וללכת לאכול את זה בבית המקדש. אם לסחוב את התבואה או הפירות זה קשה במיוחד, אפשר להמיר את ערך הפירות בכסף ולעלות לירושלים עם הכסף ושם לקנות אוכל ולחגוג.

למה ה' מצווה אותנו לעשות זאת?

3. המורה תחזור לציור של העץ על הלוח ותשאל את הילדים מה לדעתם הקשר בין האדם לעץ. מה הדמיון אליו מכוונים חכמינו במשפט המפורסם?

לאחר העלאת רעיונות המורה תכוון אל המשמעות הבאה: האדם כמו עץ צריך שורשים בקרקע, השורשים הם העבר שלו, הוא יונק מהעבר, הניסיון, התורה, המשפחה- מה שהופך אותו להיות מי שהוא. המתחזק ובונה את עצמו כמו הגזע ואז יכול לצמוח ולגדול ולשלוח ענפיו לכל עבר- באמצעות הידע שרכש, הניסיון והביסוס במקורות, יכול אדם להעפיל ולהתפתח, ליצור ולהתקדם בצורה יציבה.

חלק מהעבר שלנו הוא התורה. המסורת. אם נחזור לשאלה הקודמת, מדוע ה' מצווה אותנו ללכת כמעט כל שנה לבית המקדש ולאכול דווקא שם את ארוחת מעשר שני?
ה' רוצה לעצור אותנו מעמלינו, מהשגרה עמוסה, ולודא שאנחנו זוכרים מאיפה באנו, מי האל שבחר בנו להיות עמו, מי הוא העוזר לנו בהצמחת התבואה. הילדים המגיעים אל בית המקדש בוודאי שואלים את ההורים, מה זה המקום הזה? מי זה ה' ושם הם לומדים שוב את הבסיס, את העבר, את הברית שכרת ה' עם בני ישראל במדבר, את יציאת מצרים, את קבלת התורה. ומתוך הידע הזה של העבר, כמו שאנו עוסקים בו בשיעור מורשת, נצמח גם אנחנו מן האדמה אשר יצאנו ממנה, ונדע להעפיל הלאה בחוכמה.

4. לאחר סיכום השיעור קבוצה 3 יכולה לשחק את המשחק ילד עץ לרענון.

נספח:

מתוך האתר ערכים:

<http://arachim.org/ArticleDetail.asp?ArticleID=1593>

מהי ההקבלה בין עץ השדה לבין האדם?

כבר מששת ימי בראשית קיים קשר בין האדם לאדמה. אדם הראשון נוצר מן האדמה ועל כן נקרא בשם 'אדם'. המכנה המשותף לאדם ולאדמה מתבטא בכוחות הנטועים בשני ברואים אלו. האדמה מסוגלת להוציא את הכוחות הטמונים בה ולהצמיח יבול בשפע, אם אך יעבדו אותה כראוי. אף באדם

חבויים כוחות וסגולות, אשר הוא מסוגל להוציאם מן הכוח אל הפועל ולהפוך לאדם נעלה, אם יעדן את מידותיו ויבחר בטוב ובחיובי.

ההקבלה בין האדם לאדמה וליבול הצומח ממנה קיבלה משנה תוקף בפסוק המפורסם: "כי האדם עץ השדה" (דברים כ', י"ט).

שורשיו של העץ יונקים ממקור חיותם ומשפיעים על דור העתיד. אם יינתק העץ משורשיו, לא יוכל להתקיים לאורך זמן. כך הוא גם האדם. חייב הוא להיות מחובר לשורש, למקור היניקה, וכך יוכל להשפיע על דור העתיד. אם יינתק משורשיו, לא יוכל להיחשב כאדם.

מהו שורש האדם וכיצד שומרים עליו לבל יינתק?

עיקר האילן נעוץ בשורשיו. השורשים הם צינורות היניקה המזינים את האילן, והם גם אלו המעניקים לו את חוסנו ואת יציבותו. בהיעדר שורשים, האילן מתרועע, ובהגיע רוח עזה, הוא נעקר.

האדם, בדומה לעץ, חייב להיות קשור למקור היניקה - לשורשים. עם זאת, יש שוני רב משמעות בין עולם הצומח לאדם.

במשנה מוצאים השוואה יפה בין האדם לאילן (אבות ג', י"ז): "כל שחכמתו מרובה ממעשיו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובים ושורשיו מועטים, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו... אבל, כל שמעשיו מרובים מחכמתו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מועטים ושורשיו מרובים, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזים אותו ממקומו, שנאמר: 'והיה כעץ שתול על מים, ועל יובל ישלח שורשיו. ולא יראה כי יבוא חום, והיה עלהו רענן, ובשנת בצורת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי'".

המשל מקיף ומביע קשר בין האדם לעץ, אך קיים ביניהם גם הבדל רב משמעות. הוויית העץ נתונה בעולם החומר, שכן זהו המישור שהועיד לו הבורא. לא כן האדם. המרכיב העיקרי שבאדם אינו גופו החומרי, אלא נשמתו שנחצבה מגנזי מרומים.

שורשי האילן טמונים באדמה, וככל שיעמיקו בה, כך יעניקו לאילן יתר יציבות וכוחות יניקה. לעומת זאת, שורשיו של האדם - מוצאם בעולמות הרוחניים העליונים, משם נובעת יניקתו.

ניתוק כלשהו ממקורו הרוחני פוגע בהווייתו האמיתית. אמנם הגוף עדיין ממשיך לתפקד, אולם אין הוא עיקר האדם. הנתק משורשיו השמימיים כמוהו כעץ הנכרת משורשיו. גם עץ הנעקר משורשיו, עדיין יש לו דמות ומראה עץ, גם תכונות מסויימות של העץ נותרות בו, אך שוב אין הוא עץ. כך גם האדם. שורשיו הם מקור חייו, ובלעדיהם ניתק מקור חייו האמיתי.

צמיחתו של האילן מתחילה ונובעת משורשיו החודרים אל מעמקי האדמה, בבקשם מים. המים מחיים את העץ ומהווים עבורו את לשד הקיום. שורשים אלו אינם נראים לאדם, שכן הם טמונים עמוק בקרקע. אך אם רואים עץ עמוס בפירות, ברור, ששורשיו איתנים ומצאו אי-שם מקור מים.

כדי שייב האילן פירות מעולים, יש לטפחו, להשקותו ולנכש מסביבו עשבים שוטים. עצי פרי דורשים טיפול וטיפול מתמידים. רק אילני סרק או שיחים קוצניים גדלים ללא יד מטפחת. אמנם לאילן דרושים גם קרקע פורייה ותנאי אקלים נאותים, אולם בכל אלו אין די. גם שתילים מעולים הנטועים במקום מתאים, זקוקים ליד אוהבת שתטפח את סגולותיהם.

מאפיינים אלו, השייכים לתחום הצומח, מתאימים אף במישור האנושי. גם בתחום הגופני אדם זקוק לתזונה מתאימה, לשמירה ולמעקב כדי שיתפתח, וחלילה שלא יחלה או ייזק. על אחת כמה וכמה

במישור הרוחני. זהו סוד החינוך שעליו שמה היהדות דגש כה רב. האדם, כעץ השדה, לא יוכל להפיק פירות טובים אם לא יטופל כראוי.

שתילים רכים זקוקים בשלבי התפתחותם הראשונים לתמיכה, למוט שיכוון את גדילתם. אם תחסר לנטיעה הרכה תמיכה מתאימה, היא עלולה להתפתח בכיוון לא רצוי. תמיכה חיצונית זו לא נועדה לשתול בעץ תכונות מבחוץ. תפקיד התומך לסייע לעץ הצעיר להפיק מתוכו את התכונות הפנימיות החבויות בו, ולהוציאן אל הפועל בצורה נאותה. דווקא השתיל הצעיר זקוק לתמיכה של כלונס, כאשר עדיין הוא רך בשנים, כדי שיצמח ישר ולא יתעוות גזעו.

כך גם האדם! הוריו ומוריו חייבים לשמש לו משענת, אך אין תפקידם לשתול בו תכונות שאינן קיימות בו. עליהם לכוון את התכונות החבויות בו, כדי שיצמח ויתפתח בכיוון הנכון, וכדי למנוע ממנו 'לפזול לצדדים'.

דגש מיוחד יש לשים לחינוך בשנות הילדות. בשנים אלו מידותיו של הילד עדיין ניתנות לעיבוד, לשיפור ולהטבה בדרך קלה. שנות הילדות הן השנים המכריעות שניתן לעצב בהן את אישיותו של הילד, אשר ניתן לתקן בהן את הדורש תיקון ללא קושי רב.

התמיכה צריכה להיות מושתתת על חום רב ועל רגשות חיבה. הנער הצעיר צריך לחוש שההורה או המורה מוכנים תמיד להושיט לו יד מסייעת. תמיכת ההורים והמורים מיועדת לעזור לתכונותיו הפנימיות לצאת לאור עולם.

נוסף לטיפול המסור שהאילן זקוק לו, לתמיכה, ליד האוהבת והמטפחת, יש לזכור כי כל עץ עב גזע, בעל צמרת מרשימה, היה בראשיתו שתיל קטן, חלש ודל שורשים. הימים והשנים חלפו והוא התפתח וגדל. ברור, כי קיימת גדילה רצופה ומתמדת, אך אין היא נראית לעין ובלתי ניתן לעקוב אחריה. אי-אפשר ואף אסור למדוד עץ מדי יום כדי לבדוק עד כמה צמח וגבה ועד כמה עמקו שורשיו ומתקו פירותיו. חוק בריאה הוא, כי אין אפשרות למדוד דברים אלו, אלא בהצטרף ימים לשבועות, חודשים לשנים. מערכת הטיפול באילן דורשת מבט לטווח רחוק, התוצאות אינן מיידיות.

באותה מידה ובכפל כפליים נכונים דברים אלו בנוגע למערכות החינוך. אל לו למחנך לצפות לתוצאות מהירות. עליו להשקיע כוחות ומאמצים מתוך אמונה עמוקה שיש שחר לפעולתו וכל מאמץ בתחום זה עתיד להניב פרי בעתיד.

לא אחת, בהיות האדם מחשב באיזו דרגה הוא עומד, יתקוף אותו יצרו ויאמר כי אין עימו מאומה וינסה לייאשו ולרפות את ידיו. אך החכם - עיניו בראשו, וכעין הצמיחה הפיזית של התינוק, שגם היא אינה ניכרת יום-יום, אלא רק לאחר זמן יראה והנה קצרו מלבושיו, וכבר הוא מגיע למתג החשמל, כך האדם.

תכלית בואו של האדם לעולם היא לשפר את מידותיו. רק בהצטרף יחדיו עשרות ומאות פעמים שבהן בחר האדם בטוב, מתוך מחשבה והתבוננות, יזכה לראות את השינוי המבורך.